

VLADIMIR ROŽMAN

PRIGORČICE

9366

VLADIMIR ROŽMAN

PRIGORČICE

SLIKE IZ PRIGORSKOGA ŽIVOTA

NASLOVNA SLIKA OD ZDENKE SERTIĆ

JERONIMSKA KNJIŽNICA
UREĐUJE DR JOSIP ANDRIĆ
IZDAJE HRV. KNJIŽ. DRUŠTVO SV. JERONIMA
KNJIGA TRISTA TRIDESET I TREĆA

TISKARA NARODNE PROSVJETE U ZAGREBU, TRENKOVA UL. 1.

JUNAK MARKO

Prigorje pritisnuo snijeg. Oko kuća uji bura, pjeva zimsku pjesan, na polju je sve bijelo.

Lijepo je pogledati zimsko odijelo majčice zemlje, ali nas pored svega toga nešto nuka, da se odmaknemo od prozora, da se privučeni nekom silom primaknemo velikoj, okrugloj zemljanoj peći ili, kako to kažu stariji Prigorci, »furuni«.

Noć je na izmaku. Već se zvonar Mato objesio o uže i nazvao kućicama razasutim po bregovima »Dobro jutro«.

Nedaleko od škole u niskoj kućici zatreperi svijetlo, a začas izađe iz kućice omotan u stari zimski kaput gospodina učitelja glavom školski podvornik Marko.

Bože moj, kuda će ovako rano?

Ide Marko, klipše, tetura, mrmlja, rekao bih, da zbori:

— Hm, hm, doći će miševi iz dalekih sela, treba da bude soba ugrijana!

Marko dakle ide da ugrije školsku sobu. Selo se budi, pijetli pjevaju, ovdje ondje javlja se u kući svijetlo.

Nije prošlo ni sedam časova, iz škole niza stube bježi, skače Marko, a za njim nešto leti, za njim nešto udara o stube. Marko bježi glavom bez obzira.

Lupivši o vrata svoje kućice evo ga u njoj. Sva začuđena upita ga njegova bolja polovica:

— Šta je Marko, Bog ti dao zdravlje i pravu pamet?

— Duh, duh, duh... ženo, duh!

Ni riječi više nije mogao da istisne.

Sjedne na klupu. Žena oko njega i s ove i s one strane, ali badava — Marko blijed, Marko dršće, Marko ni riječi više! Njemu je na jeziku samo: »Duh!«

Gotovo poslije četvrt sata počne Marko:

— Znaš, draga ženo, došao ja pred otvor peći, uzeo lopatu, da izgrnem pepeo, kad tamo — iznutra skoči nešto crno... a ja bjež! To ti je bio duh... Ja niza stube, on za mnom, za mnom, sve me je udarao po nogama.

— Idi, moj Marko, čuvao nas sveti križ, kakav duh? To se tebi pričinilo!

— Nije, ženo, nije!

Počelo se daniti... Služba je služba. Eno ide Marko sa svojom ženom, da nalože peć, da vide, što je.

Dođu pred stube. Pred stubama lopata; dignu je. Popnu se gore, dođu pred peć, nađu susjedova mačka, gdje sjedi pred peći i gudi svoju umiljatu pjesmu.

— Ne dao ti Bog zla! To si ti bio, lopove crni, a ja sam mislio, da je duh! To si ti bio u peći, ti! — i udri Marko po mačku, kojega ubrzo nestane.

Tako je bio jedan dio te tajne zagonetke riješen.

— A kako je lopata prispjela dolje? — upita žena.

— Ja, ženo, ne znam, samo znadem, da mi je pred stubama od straha ispala iz ruku.

Žena Markova, bistra glavica, riješi i to.

Marko je pobjegavši od peći ispustio pred stubama lopatu. Na stubama je bio smrznut snijeg, pa se lopata poskliznula i bježala za Markom udarajući ga neprestano po petama.

U selu ne zna nitko o tome ništa; ne će žena da izda, kakav je njezin Marko junak. Samo je meni povjerila tu tajnu i to meni samo uz pogodbu, da je ne odam nikome, a ja joj evo činim po želji!

SVADBA

U crkvi su užgane svijeće. Kraj glavnog žrtvenika skupilo se nešto ljudi, ponajviše djece, pa šapću i guraju se: svatko nastoji da ugrabi što zgodnije mjesto.

Starije žene radoznalo i značajno promatraju plamsanje svijeća: prosuđuju, koja jače gori, da li ona s lijeve strane ili ona s desne. Do toga mnogo stoji. Ako svijeća s vjereničine strane slabije plamsa nego svijeća na strani vjerenikovoj, za godinu dana utrnut će se svijeća njena života. A ako slabije gori svijeća s vjerenikove strane, dogodit će se obratno. Ovdje kao da je ono prvo. Zato je ona žena u tamnom crkvenom kutu turobno kimnula glavom, kao da žali vjerenicu, što tek za godinu dana skida vijenac djevojački.

Ušli su svatovi. I vjereniku i vjerenici i čitavoj pratnji na licu je treptjela radost i sreća. On je gledao preda se, a katkad je samo zirnuo na svoju vjerenicu. Ona je nepomično gledala u propetoga Spasitelja, a onda bi joj se oko spustilo do svijeće. Njena je svijeća slabije gorila. Promatrala je plam svijeće i svoje i njegove, i oko joj se zalijalo suzom. Bog znade, da li je ona u taj čas, u čas svoje sreće, pomišljala na ono, što su pomišljali oni kraj žrtvenika.

Zora je rudjela, kad su se prigorskom kosom lelijali ugodni i nježni glasovi gusala, kada se sve orilo od pjeva svadbenoga barjaktara i ostalih svatova.

Ta povorka vodila je vjerenicu iz njezina rođenoga doma u novi, vjerenikov dom.

Koračali su jedno uz drugo. Ona je šutjela, a on je nastojao da joj pripovijedanjem razvedri nekako nujno lice. Ona mu se gdjekad osmijehnula.

U sredini su među sobom nosili priprostu svjetiljku. Tko zna, što znači ta svjetiljka, ne može takav prizor pogledati bez duboka čuvstva. Od onog časa, kad ih je svećenik blagoslovio, pa do hladna groba treba da ih ljubav prati, treba da im ogrijava grudi, treba da im svijetli na putu njihova života. Tu lju-

bav, tu vatru njihove ljubavi označuje svjetiljka, što je nosę, i to svako jednom rukom.

Krasno je pogledati, kako se istok rudi, svatovi kreću, gajdaši gude, a vjerenici nose svijetlo. Ona je tiho stupala uza nj, tiho je ušla u njegov i svoj dom, tiho je u njem stala da provodi dane...

*

Prošlo je otprilike upravo godinu dana. Bio sam u prigorskoj crkvici. Prije nego što je počela misa, pođem na groblje. Na nekom svježem grobu vidio sam mladu ženu, gdje moli i plače. Prepoznao sam je.

Zvonce se oglasilo. Ona je pohitjela u hram, a ja do onoga groba: u grobu je počivao njezin muž.

U hramu sam je vidio: prije godinu dana vjenčala se, a danas je udovica.

Ona bi jamačno voljela, da se onako dogodilo, kako su žene — sudeći po svijeći — nagađale. Ali Gospod je drukčije htio...

OČINSKO SRCE

Iz raznih gorskih krajeva slijeva se u dol više izvora, mnogo potočića. U ravnici postaje odatle potok, dobija oveće korito, te mirno, lagano i dostojanstveno struji. Prije nego što će se izgubiti u šumskom lugu, vijuga se posred sela. Kućice su mu s lijeve i desne obale, a s ceste na lijevi kraj do pred svaku kuću vodi drven most.

Kraj svakog takvog mosta ima sasvim uz potok na četiri mala stupa od nekoliko dasaka zbijen prostor, gdje žene peru rublje.* Dok one tu peru razgovarajući se o seoskim prilikama, vrh njih na mostu skupi se mnogo djece, koja se ili sjedeći igraju ili trče i skaču po mostu.

Bilo je poslije podne. Ostala mati s troje djece u kući, muž joj otišao u šumu. Najmlađe zaljuljala u

*) Kajkavci u Prigorju zovu takvo mjesto „peršće".

san, prekrstila ga, poljubila, prekrila laganim rupcem, da ga ništa ne buni, i zaključala sobu.

— Sinko, pripazi na sestricu! — reče svom nešto starijem sinčiću, koji je bio u dvorištu. — Ja ću na potok.

— Hoću, majko!

Uredila je sve i spokojna otišla da pere rublje.

Dozrijevale šljive, sin se pomamio za njima i zaboravio da pazi na seku. Djevojčica ostala sama. Malo zatim se probudila, digla i pošla tražiti majku.

Hodajući s teškom mukom dovukla se do mosta, gdje je opazila drugu djecu.

Kraj ograde na mostu zateturala i... voda ju zaklopila. Mati je bila nešto niže, začula pljusak, pade joj iz ruku korito, blijeda skoči u vodu... prekasno — jao — prekasno! Iznijela kćerku u naručaju, na srcu, koje je za nju živjelo, mrtvu.

Sletilo se selo. Mati očajna, satrvena, nije smogla riječî ni suzâ; žarkim usnama ljubila je ledene oči, mrtvo svoje čedo.

Sinčić se sakrio nekamo od straha.

Žene kušale ovo i ono, ali uzalud! Prestalo srce kucati. Čuli se uzdasi:

— Ostavio ju anđeo čuvar i morala je pasti!

Vratio se otac. Kazivali su, da mu je i u najvećoj bijedi oko suho. Zagledao mrtvo svoje dijete, potresao se od boli i žalosti, s neizrečenim jadom podigao ga na ruke, pogledao prama nebu, zajecao, izašao iz sobe...

Pod tom grubom surinom, u tim patničkim grudima zakrvavilo je očinsko srce...

Ima silnih čuvstava, ima uzvišene ljubavi na svijetu i u jednostavnih ljudi i u srcu njihovu. To srce treba poznavati i cijeniti. Kažu, da odonda taj seljak, koji prije nije nikada zaplakao često, vrlo često tiho plače i doziva izgubljeno čedo svoje.

PRVI POZDRAV

U kući svega blagoslova Božjega i od loze vinove i od strni zlaćane i od trave zelene i od stoke rogate. A što vrijedi ponajviše: mir i ljubav vlada.

Veselili se djetetu. Bog ih obdario sinčićem. Srećna majka ljubila ga često — majka kao majka — tepala mu, šaputala. Po vremenu dijete se smiješilo gledajući radosno lice majčino. I otac znao sjesti uz kolijevku i gunđao mu uspavanku. Tiho bi se odšuljao na prstima, da ga dijete ne začuje...

Počeli ga kasnije učiti, pitati ga:

— Kaži, gdje je tata, mama!

Ako su mu prstom pokazali, onda je onamo svrnulo okom, a nijesu li, ništa.

— Kaži, gdje su očice?

Ništa. Ako je puzalo po sobi, a poslije i hodalo, makar i slabo, zvala ga majka, zvao ga otac:

— Dođi k meni!

Ništa. Zgledali se otac i majka. Skamenili se. Otac bolno zavapi:

— Jao, dijete nam je gluho, a od toga ostat će i nijemo dovijeka!

Majka to nije mogla vjerovati, ali poslije je plakala, kukala. Uz kolijevku je mjesto uspavanku jecala jadovanku, umjesto izražaja radosti i sreće, uzdisala je i dijete žalila.

Poupitao otac, što bi. Savjetovali mu, da ga smjesti u zavod za gluhonijeme. I dao ga. Teško se majka od njega kidala, mučno se otac od njega u zavodu rastajao.

Prošla prva školska godina. Javili mu, neka taj i taj dan dođe po dijete, da ga odvede na praznike.

Došao nešto okasno, već je bio počeo javni ispit.

U razredu više djece, gospođe su tu, gospoda, roditelji tih nesretnika. Svi slušaju taj zagonetni, zanimljiv, ali i tužan ispit.

Otac pred vratima stao, smjerno pokucao, unišao. Svi pogledali, tko li je to došao. I mali se osvrnuo, u tili čas skočio iz klupice, poletio k ocu, obujmio mu — kako je bio malen — noge i prvi, prvi puta u životu prozborio svome ocu jasno i razgovjetno:

— Tata, tata!

Otac stao, podigao ga, zaridao i gotovo ga suzama umio, a onda poljupcima svojim, očinskim, opet sve suze svoje, očinske, osušio, posrkao.

— Gospodine, dajte mi ga, idem odmah, da ga što prije majka čuje!

— Pričekajte, da ga čujete, što još zna — a zna on i majku dozivati.

Otac se teško smirio. Srećan ga odveo, srećnoj ga majci doveo. Prve bi riječi morao da čuje upravo njene, a nije ih čuo. Ali sad će se već razumjeti, jer i srce će jače zboriti.

SEOSKI URAR

Nije on na svojoj kućarici imao ploče s natpisom »Grgo Pribić, urar«, niti je imao naslikan koji sat. Ne, na njegovu malu prozoru s unutrašnje strane bila su na debelom papiru krupna slova teškom rukom napisana: »Ovdje se popravljaju ure.«

Nije on u novine oglašivao svoje skladište, svoju trgovinu ura, da možda ljudi saznadu za Pribića. Pa ipak se u četiri župe znalo za njega. Tim zanatom bavio se njegov djed, otac pa i on. S imenom, s kućicom, s oruđem prelazio je taj obrt u nasljedstvo. Pratio je djeda i oca kao dječak, kad su kuda išli da popravljaju ure, i ljudi ga tako upoznali.

Bila je to lijepa pojava. Mutnih, sivih očiju, ćelav, duga, šiljata nosa, pod kojim su bili sitni žuti brkovi, kao da mu je tko na gornju usnicu posuo šumske mrave. Na prsima imao je pribodenu i prišivenu kazaljku od papira za znak, da je on urar —

i to je on sam olovkom naslikao. Kazala su bila debela kao palac, a rimski brojevi pojedinih satova tako napisani, kao da su posvađeni, kao da jedan od drugoga bježi.

Sjedio bi u svojoj radionici, a pred njim oruđe: omašna dva tri kladiva, poveća kliješta, više duljih čavala, nešto lima, velika četka — kao za cipele — komad lanena platna, velika djedova lula i naočari u sredini omotani crnim suknom i još ostale sitnije i krupnije stvari.

Bio mi je preko ceste. Radio je od zore do mraka, ali ne neprekidno. Kod njega su ure više puta po čitav sat udarale, zvonile. Uz to se čulo njegovo nabijanje, gunđanje. Gdjekad je od ljutitosti, kad ga u čem iznevjerilo oko ili vještačka ruka, znao po sobi razbacivati oruđe, a za čas bi ga opet kupio. Iz sobice svoje izlazio je na ulicu pet do šest puta, da pogleda, kako sunce stoji. Znao bi reći:

— To je moja najbolja ura.

Izilazio je — u kući ispod mog stana bio je dućan — da barem nekoliko puta na dan gucne rakije, obično ujutro po dva puta, a poslije podne češće.

Katkad je morao izlaziti i s djedovskim štapom u ruci, da rastjera djecu, koja su kradomice dolazila do njegova prozora i pjevala mu:

Majstor Grga, majstor stari,
Cijelom svijetu ure kvari!

Tako je živovao majstor Grga. Ljudi dolazili k njemu, donosili stare svoje zidne ure — džepne ure on nije popravljao — i bilo je uvijek posla. A znao je odlaziti i u tuđa mjesta s oruđem, da po selima popravlja ure.

Nepoznat širem i većem svijetu ima i on svoj svijet. On ga razumije, shvaća i u njem uživa. Kraj njega ure jednako biju, život mu brzo gine, a koji će od dvanaest sati i njemu zadnji puta kucnuti?

TVRDICA

S crkve se javilo zvono, umiljat glas razlio mu se po svim dolinama i bregovima, pa ga nestalo nekud u Uskočke gore.

Podne je. Sunce pripiče, a težaci i u polju i u vinogradu otkrivene glave, skrštenih ruku zamiču u hlad, da blaguju, da se okrijepe i nastave zatim svoj težak rad.

Poznavao sam ga, bio je bogat, imućan seljak. Na jednom brdu stajao mu dom lijep, uredan, a pod njim podrum pun vina. Na drugom brdu u vinogradu sazidao pivnicu, najljepšu, najveću u čitavu kraju: i ona je obilovala vinom. Bio je gospodar oveće družine, a starac već: sijed, pognut, slab. Nije objedovao s družinom, bila ona kod kuće ili u poslu, običavao je tek gdješto prigriznuti.

I danas je u vinogradu kod svog podruma.

Sjedi pred zaključanim podrumom i drijema, kraj njega leži ključ od podruma. Kad se god u drijemu prene, uvijek zirne na ključ. Oglasi se zvono, on izmoli molitvu i ustane.

Otvorivši podrum izvadi iz torbe komad hljeba, nasloni se o vrata i uze blagovati: to mu je bio objed.

Dok je lagano mrvio kruh, gledao je u dolinu, gledao je u daljinu. Sunce se kralo u podrum i osvjetljivalo bogata starca i njegov ubogi objed.

Napokon iz udubine u zidu izvadi starac čašu i pođe podrumom. Najprije pođe s jedne strane, prebroji sve sûdove, zatim s druge i kimne zadovoljno glavom. Iz posljednjeg suda sasvim u kutu natoči čašu.

Držeći punu čašu u ruci lagano pođe prema vratima, da se koja kap vina ne prospe.

Eto ga opet na vratima s čašom u ruci.

Sunce se prelijeva krasnom kapi, žutom kao zlato, a smiješeći se motri to starac. Dugo je motrio, motrio, dok najzad ne prošapće:

— Oh, kako si lijepo, šteta te je!

I okrenuo se, pošao u podrum i sasuo vino natrag u sûd.

Za koji čas je opet drijemao pred podrumom, čuvao kap, koju je on priredio — ali šteta bi bila, da se s njom i okrijepi, šteta bi bila, da ga ta kap ugrije!

Sunce je grijalo, grijalo njega, bogata starca, uboga starca.

STARA KRUŠKA

Stajala je ta kruška godine i godine u vrtu. Od ukućana nije se nitko opominjao, kada je bila usađena, kada ucijepljena. Starac jedan sjećao se, da je ovakva bila već za njegovih najranijih godina, znao je, kakvim je kada rodom ponijela — i volio je. I mlađi su je voljeli radi ploda, a on, starac, radi starine. Na nju se nekad kao dijete verao, s nje plod tresao, čistio je, dok su bile jače noge, krepče ruke, dok je bilo više tjelesne snage.

Dok je on bio gospodar zadruge, očistili je svake godine i uredili, a poslije — jedan je to tražio — zadruga se razvrgla. Ukućani pocijepali vrt na više dijelova i kruška dopala jednog zadrugara, koji nije za nju mnogo mario. S godinama počele se sušiti grane, slabije je kruška rodila.

Kada je god starac mimo nje prošao, bilo mu neugodno, snuždio se, ozbiljne misli zaokupile ga, turobna se čuvstva uzbudila u njem.

I riješili se, da je posijeku: već je, vele, stara, smeta u vrtu, pa dosta je već i stajala. Starac ih odvraćao, no uzalud.

Spremili se, pripravili oruđe, a bio i starac u vrtu. Kad je prva sjekira pala na deblo, starac se okrenuo i udaljio iz vrta.

Dugo su se mučili, najposlije kruška škrinula, svalila se, a težaci umorni uzdahnuli:

— Hvala Bogu, pala je!

I starac nadjačao srce, povratio se, da je vidi, prije nego je sasvim sasijeku. Tek nekoliko grana bilo je suhih, deblo još jako, zdravo, a korijen dubok i živ.

Starac je svu ogledao i pruživši ruku na krušku reče:

— Godine 1848. bio sam dječak od petnaest godina. Sjećam se kao da je danas: prolazili vojnici našim selom. Kruška je bila vrlo rodna, a ovako je već omašna i onda bila, kakva je dosada stajala. Onda se nije nitko od naših starih pravo sjećao, čija ju je ruka odgojila. Dok je bila naša zadruga jaka, i kruška je bila snažna, i mi smo bili snažni. Vi ste razorili zadrugu, posjekli krušku. Gledajte, još su mnoge grane svježe: da ste samo suhe odsjekli, kruška bi i danas cvala, zelenila se i rodila. Da ste od zadruge odstranili suhe i neplodne grane, zadruga bi i danas živjela lijepo, a ovako životarimo, sušimo se, ginemo. Sami smo se podsjekli. Govorio sam za jedno i drugo, ali badava.

Mahnuo starac rukom, okrenuo se, pogledao suhe grane, ali ne suhim okom...

DOBAR SIN

Jednog dana — bio je dug, vruć ljetni dan — susretnem svog oca na putu.

— Antune, daj ti umjesto mene odnesi ovaj svežanj u selo!

Ja sam tada bio mladić od šesnaest godina. Napor mi se nije milio, a vraćao sam se upravo iz livade, gdje sam od zore radio. Bio sam umoran i gladan. Do sela bilo je ponešto daleko. Čeznuo sam za hranom, a tada da se umijem, zaodjenem i odmorim. Iznajprije kao da sam oklijevao, jer sam se ljutio, što otac poslije dugog rada takvo što od mene traži. Da sam ga odbio, on bi pošao sam, jer je bio blag, ustrpljiv starac. Ali nešto — mora da je bio dobri Božji anđeo — zadrži me, da ne odam svoje ljutosti.

— Svakako, oče, samo daj, ja ću to odnijeti! — rekoh i dadoh kosu jednome između radnika.

Otac mi pruži svežanj.

— Hvala ti, Antune! — odvrati otac. — Ja bih išao sam, ali ćutim, da mi danas nekako nije dobro.

Kad je odlazio, reče mi jošte:

— Hvala ti, sinko! Ti si mi, Antune, uvijek bio dobar sin...

Požurim se u selo, a kad sam se vraćao, dođe mi ususret jedan radnik:

— Vaš otac pade mrtav, kad se povratio kući. Posljednje njegove riječi bile su vama namijenjene...

Ja sam sada starac, ali sam odonda svaki dan zahvaljivao Bogu, što su posljednje riječi mog oca bile:

— Ti si mi uvijek bio dobar sin...

ČUDAK IZ KLIJETI

Zoran je to bio mladić — mnogo ih takih rađaju moje gore. Uzeli ga u vojsku, te je ondje osilio tijelom, a posuo ga krupan brk.

Došao biskup na sv. potvrdu. O toj prigodi moj dobričina župnik — dao mu Bog rajsko naselje — uzeo i njega, da mu u kući pomaže i kod časti dvori. Tu ga biskup štošta pitao, on lijepo odgovarao, spretno služio, zgodno se vladao, i biskup ga uzeo u grad za svoga »husara«. Ondje je proživio više godina.

Bistra glava, dosta je tu pribrao i od jezika njemačkoga, a i po koju latinsku poslovicu. Loše mu nije bilo.

No s godinama postajao je šutljiviji, zamišljeniji.

Pojavila se filoksera, hametom uništavala i najposlije opustila čitave krajeve. U ono doba javljao se češće ovaj i onaj, da je iznašao lijek protiv te bolesti. I njega je svega zaokupila ta misao, da i on mora iznaći takav lijek, da bi pomogao narodu, a i sam da privrijedi, stekne nešto.

— Smutila mu se pamet, — rekli seljani, kad ga su iz bolnice pustili i odaslali kući.

Tu je živio neko vrijeme posve pustinjački. Na rođenom domu nije htio da bude, provodio je dane u klijeti. Tu se mučio, znojio, miješao, kuhao, zalijevao, okapao, opsipavao one već obamrle čokote, ne bi li pognali lozu. Uz njih bi najradije usađivao vrbe, jer je držao, da će one izliječiti trsove. Majka mu je donosila hranu, mučke ga promatrala, a usto potajno plakala.

Neko je vrijeme opet polazio na »težačko djelo«. Nosio je širok, pusten šešir, pregaču od stare vreće, a i noge je omotao tankim krpama. Radio je za tri druga. Kopao je, kopao kao za okladu. A znao je, ali rijetko kad — i prozboriti. Još malo i doći će od kralja, da je njegov lijek najbolji. Tada će svima, svima — i zakružio je rukama po bregovima — on pomoći. Ljudi će mu biti blagodarni, a on će biti imućan...

Čudno mu je, što ljudi piju rakiju, i nije baš imao krivo. Od rakije dobiva se rak, a rak jede, grize srce i dušu...

Bio je uvijek s Božje strane. Što stariji, postajao je sve pobožniji. I kao da mu se Višnji potužio, što ljudi kunu, što se neki povlače po sudovima. Dok to ne izgine, nema sreće niti blagoslova...

U klijeti nije imao kreveta, nije ga htio, već je iskopao u zemlji ležaj, nastr'o ga slamom i tu je spavao. Na vratima u klijeti napisao je: »Deum ora et labora« (Moli se Bogu i radi). Kadgod mu je kiša isprala napis, ponovno je napisao to smiješanom ilovačom.

Primiti što badava, »na prikaz« — sačuvaj Bože! Tko bi mu što ponudio, mogao je i zlo proći. O tome mi je češće razvijao svoje nazore, a volio me, jer sam ga strpljivo slušao.

Bio je taj bogac dobra duša. Kad je sasvim klonuo — a doživio je veliku starost — nekud mu se svijest razbistrila, spoznao je, gdje je, a kad je izdisao, spokojno je s nekim smiješkom prošaptao: »Moli se Bogu...« — dalje mu zabjegla riječ...

OBEĆANJE

Vozio je na domaku jeseni pun, krcat koš kukuruza. Iznad pletera virili odozgo utaknuti klasovi. Kako je put bio pun grumene zemlje, teško su konji vukli teret. Kola zapinjala, gdjegdje odskočila i štošta se rasklimalo u košu na površini.

Djeca se igrala.

On, gospodar, stupao je uz konje naprijed, da ih vodi. Nije ni opažao, kako mu počesto iskoči koji klas. Djeca priskočila, podigla klas i povikala:

— E, kume, evo klasa!

— Ho, ho! — ustavio konje i ponovno na koš bacio klas. — Hvala djeco! — i potjerao kola naprijed.

To se ponavljalo više puta. Djeca se sjatila, kola mu pratila i podizala klipove.

— Tako djeco, tako. Pođite sa mnom, da gore u štaglju izmećemo kukuruz. Moram po drugi put u polje. Tko pomogne, vozit će se natrag.

— Svi hajde, idemo! — uskliknula djeca.

Ubrzo se koš ispraznio, djeca pomagala kao za okladu, ta vozit će se! To ih je oduševljavalo.

Pošli natrag u polje. Kako je prije u košu bilo sve puno lijepa, zrnata kukuruza, tako su iz njega sada provirivale dječje glavice, rumena lica, crnih vlasi, bjelušave kose, živih očiju.

Pognao gazda konje, sve je u košu oživjelo od veselja: smijeh, cika, radost!

Stigli pod brdo. Konji krokom. Lukavi gazda stade.

— Dolje, dolje, pa kući.

— E, mi smo pomagali, a vi ste obećali, da ćemo se voziti.

— Dolje i šutite!

Smrkla se djeca i sama se kao izbacivala iz koša. Vrcala napolje kao od metala.

Potjerao gazda konje, obazrio se na djecu, lukavo se nasmiješio, prašina ga obavila.

Stala djeca uokrug:

— Istjerao nas!

— To nije lijepo.

— A mi smo mu pomagali.

— I obećao je! Dobro, dobro!... — kao da su mu se prijetili.

Raspršila se čeljad svako svojoj kući. Ne će se raspršiti u te djece tako lako ona sjeta, ni zaboraviti povrijeđeno čuvstvo: obećao je, a nije riječ održao!

U SUMRAKU

Vraćao sam se u sumraku kući. Kad sam došao u selo, već je bilo odzvonilo »Zdravo, Marijo«.

Pred kućama su sjedili seljaci odmarajući se. Podalje od njih igrala su se dječica smijući se sad glasno pa tiho, sad živahno, a zatim prigušeno.

U mnogom dvorištu čuo se iz staja muk krava, što su došle s paše, i glas njihova zvonca.

Na kraj sela negdje zamirala je pjesma:

Vesel' te se, djevojčice,
Koje pjevat znate,
Jesen vam se približuje,
Da se razudate!

Pjevala su je djevojačka grla.

Usred sela stoji kapelica posvećena sv. Mirku. Prema kapelici ima ovisoka kuća na sprat, kuća imućna seljaka Ivana.

Kad sam prolazio pokraj te kuće, začujem krepak ženski glas, gdje zbori: »Oče naš...«

Ogledam se.

Na hodniku gore sjedjela je žena, na krilu joj je bilo djetešce, ručice su mu bile sklopljene na molitvu. Djetešce je molilo ponavljajući za svojom majkom riječi iz molitve Gospodnje.

Kad je majka izrekla »Oče naš«, čuo sam, gdje je djetešce nježno i ugodno ponovilo riječi svete molitve: »Oče naš...«

Ugodno me se dojmila ta lijepa, čuvstvena sličica iz seoskog života, duboko mi se usjekla u srce i pamet — ne ću je nikada zaboraviti.

MAJČIN POHOD

U okrajku rupca imala je svezano nešto novca, možda je bio samo koji novčić više, nego što se plaća željeznica do njene kuće, do njena mjesta. Skromna, neuka, bojažljiva, nije znala, gdje će kupiti kartu. Lutala je amo tamo, dok joj stražar rukom ne pokaza skup ljudi, koji su se tiskali, tko će prije dobiti kartu. Stala, još jednom prebrojila novčiće, i uzela kartu do kuće. Namjerila se na neku samilosnu suputnicu, koja ju je uvela u vlak, i s njom će da putuje.

Duša joj je bila puna dojmova. Grad, veliki grad, velike kuće, sve je se duboko dojmilo. Sa svojom suputnicom počela je odmah razgovor.

Što je vlak dalje jurio, razgovor je bivao sve rjeđi, što vlak brži, razgovor sve laganiji. Najednom izvadi iz njedara voznu kartu.

— Vi ćete znati, da li bih smjela i prije izaći, makar sam platila do kuće. Mogu li izaći u Šegovcu ?

— Dakako, ta željeznica je time još na dobitku.

— Znate, imam u Šegovcu sina. Gospodin je. Aj, kako ga ljubim, kako sam ga mučno na noge podigla, a rano moja, nisam ga vidjela već nekoliko godina. I djece ima, a krv moje krvi. Izgaram, da ih vidim.

Raznježila se starica pripovijedajući.

— Pa stanite ovdje na postaji i pohodite ga. Radovat će se i platit će vam već put dalje.

— I hoću !

Iza šume ukazalo se ubavo selo, majka je gledala i drhtala od radosti. Još nekoliko časova stat će, popeti se uz brdo, zagrliti sina i unučad. Uzela je već pod pazuh ono nešto malo stvari.

— Sjednite, sjednite, još ima kada.

— Da me ne odveze dalje.

Starica sjela, zamislila se. Metnula u kut stvari. Vlak je stao.

— Šegovac ! — čuo se glas.

— Iziđite sada, tu smo !

— Ne idem !

— Brzo, vlak će dalje !

— Neka ga ! — i ostala.

Crna šuma sakrila selo, crna tuga obuze majku. Gledala je prema selu. To je bio majčin pogled, pogled ljubavi, slatkoga, majčina čeznuća. Vlak je jurio dalje.

— Zašto niste izašli ? — upita je suputnica.

— E, posla kod kuće, kuća sama.

— Ali, da sina vidite, da unučad zagrlite ! Posla će biti svagda.

Starica tiho briznula u plač.

— Šta vam je, šta plačete ?

Šutila je i krila. Ali srce joj bilo prepuno, nije mogla odoljeti i odala.

— Bila bih išla k sinu, no sjetila sam se, da ne bi bilo pravo snahi. Ljutila bi se, da ja dođem...

PRED KUĆOM

Nijesmo se vidjeli gotovo godinu dana. Na veliku subotu našao sam ga pred kućom. Upala lica nešto, no u ustima mu lula, a u ruci štap. Sjedio je i sunčao se na toplom proljetnom suncu. Do nogu mu sjedio sinčić. Imao je uza se škatulju od cikorije, kao rudo bila neka vrpca : to su bila njegova kola.

On ga promatrao, pa nekud kao nehajno odbijao dim iz lule. Nije to bio pogled, kao što mu je prije bio — onako vedar u svijet — već prevučen nekom sjetom. Lice mu je odavalo, da premišlja teške misli.

Ja sam po brdima gorskim blagoslivljao uskrsni kruh. Čim me je opazio, htio se pridići i segnuo je za štapom.

— Pustite, prijatelju ! A kako je ? — sjednem uza nj.

— E, gospodine, kako tako. Da je noga zdrava, onda lako !

Stisnuh mu muževno jaku desnicu. Tek onih žuljeva starih je ponestalo i podosta mu je omekšala.

— Od lane se ne vidjesmo !

— Da, da, — bolno će, — vi ste bili kraj kola, kad su me vozili u bolnicu. Napatih se jada, nasitih se briga, a sad se eto u tim godinama i suviše odmaram. Redim nešto, da; trknem »širočkom« (bradvom, keserom) ovdje, kucnem kladivom i čavlom ondje, no eto — i oko mu sijevnu — ponajviše čuvam kuću i prigledam djecu, oh! — i otrese pepeo iz lule.

— A da su vas djeca izgubila sasvim ?

Razblažio se. Zatakao lulu u džep od prsluka i ponad štapa skrstio ruke.

— Gospodine! Odležao sam u bolnici nekoliko mjeseci. Muči se žena, radi kao crv, bila bi jadna gotovo klonula! Stariji sin me zamjenjuje, kćerka vodi blago u planinu. Ali ipak znadu, da oca imadu, a i mene ogrijeva neka toplota i milina, kad sam među njima. Bilo je to doista grozno, kad...

Počeli smo govoriti o vremenu, o skupoći, kakva će biti godina i t. d.

Nijesam dao, da se ponovo svega sjeća. Znao sam, da bi mu bilo teže, da pripovijeda čitavu nesreću. Živo gledam, kako mu je do koljena smrvilo cijevnu kost. S gore je vozio kamen više dana. On uz volove naprijed, a sin mu straga kod zavora. Jedan dan poslao sina nekamo u polje i pošao sam u goru. Natovario kola, zavr'o ih i pošao uz volove. Neravan gudurast put, veoma strmen »spust«, no volovi se polako spuštali. Najednom prečka na zavoru ispuzla s lanca kod jednog točka, kola sunula, pognala volove. On drži, sustavljaj, udaraj bičem volove po gubici, ali nijesu mogli suzdržati. Potjeralo ih, a oni skrenuli — taj čas i čitav onaj voz kamenja prešao mu preko noge — volovi stali. Dalje . . . .

Sinčić njegov pogledao me često igrajući se onom škatuljom. Uz put bilo šljunka. Mali se digao i šačicom par puta napunio škatulju šljunkom. Prihvatio tada vrpcu.

— Što to voziš ? — upitam ga.

— Tamen — mali će. — I moj je tata vozil tamen.

— Da, dijete moje, vozio je — otac će — ali ne će više...

NAŠ STARAC

Srednje se zvono javilo s tornja i to tek s nekoliko udaraca, znak, da će svećenik k nekom bolesniku. Ljudi se pitali:

— Tko je Božji opet na umrijelu ?

Iz crkve izišao pratilac, za njim svećenik. Po pratiocu sudili su seljani, da će k Celinićima.

— Čuješ, susjedo, a kome će od njih ?

— Ne znam. No čula sam, da je »starcu« slabo.

Tako su zvali njega, gluhonijema. Zaostao u rastu tjelesnom, a lišen je bio i sluha i govora. Po znakovima sporazumijevao se s ljudima. Radio je kod kuće, a poslije smrti roditeljske služio i u svom mjestu i u okolini. Najzad se sklonio pod ubogi kućerak roditeljski. Susjedi ga dodvorili.

Tri su mi se značajke utisle iz njegova bića.

Kad je o Božiću, Uskrsu došao koji vojnik na dopust, on bi ga prije mise i poslije mise na trgu čekao i onda pratio. Dok je taj pripovijedao svoje doživljaje u »soldačiji«, a svi ga drugi požudno slušali, i on se među njih urinuo. Promatrao je vojnika, gledao i gledao, gladio mu bodež i kabanicu.

Upitao sam ga jednom — dašto onako, kako me on mogao razumjeti — da li bi i on htio biti vojnik. Poskočio je, pogladio rukom prsa na lijevoj strani kod srca. To je značilo, da bi mu veoma godilo.

Jednom mu je gospodar, dobroćudni mesar Pero, kupio negdje u Karlovcu staro vojničko odijelo. Rukave je prisukao, hlače prikusao — sve je bilo predugačko — kapu obložio papirom. I u nedjelje i blagdane sav je blažen polazio k misi i znancima »salutirao«.

Rado je pratio svatove. Nije čuo cilika gusala i mrmora basova, ali on je išao! U svatovima su ga svagdje rado primali, pa bi tu on i zaplesao. Dakako sam, jer nitko nije htio s njime.

Podići ruku povrh glave za pedalj okomito — to je značilo svadbenu kiticu ženikovu. To sam mu samo jednom pokazao, a njemu se napunile oči suzama.

Nekoga je dana ostavio gazdu Peru, jer da će dobivati u jednog drugoga veću plaću. Služio, radio i vele, da ga je taj prikratio kod isplate. Onda sam ga gledao, gdje bjesni. Nogama je udarao, kao da toga gospodara gazi, oči su mu sijevale, vikao je strašno, šešir bacao na tle, sklapao ruke, pogled upirao u nebo, kao da zaziva kazan Božju na toga gazdu. Bit će bila velika nepravda, kad ga toliko uzrujala, razjarila, zapekla. Nepravdu je i svaku uvredu uopće teško snosio.

Još smo se vidjeli o Božiću, izrukovali i »porazgovorili« za posljednji puta.

Dva tri li dana iza pohoda svećenikova k njemu udarila sva zvona: gluhonijemi se »starac« rastao s ovim svijetom.

Kad je na odru ležao, zadjeli mu — jer je bio »mladenac« — na grud kitu ružmarina . . . .

Sprovelo ga dosta ljudi. Voljeli ga Prigorci, bio je njihova sirota. Gazda Pero dao je za svog vjernog »starca« odslužiti sv. misu.

Zvona su tužno zvonila — on ih u svom žiću nije nigda čuo. Sad mu je zacijelo uživao duh.

POSLIJE POPLAVE

Koliko je onih crnih brojeva na žutim daskama, toliko je bilo osoba u vagonu. Da, više : jedna je majka držala na krilu dijete.

Povukao sam se u kut do prozora, da bolje promatram kraj, polja i bregove. Kiša se prije nekoliko dana izlila, pa je bilo krasno, svježe jutro.

Nasuprot meni sjedio je mlad čovjek s mladom svojom ženom. Drijemno su promatrali svijet oko sebe.

Uz onu majku s djetetom bile su same žene, obučene na gradsku. Nijesu se nigda vidjele, no razgovor se u kratko među njima raspreo. Govorile su brzo, glasno, mnogo, o svem i svačem.

Na postaji Zdenčini unišao muškarac. Otvorivši vrata pogleda nas svojim velikim, živim crnim očima

tražeći mjesto. Unišao je tako prijazno, veselo, kao da je došao među stare znance.

— Dobro jutro!

— Bog dao!

Opazivši, da će biti zanimljiv, stisnem se još bolje, da i on uzmogne sjesti.

Cigara mu je živo gorila.

— A, ovdje se ne smije pušiti! — domisli se vidjevši pretežnu većinu ženskog društva i htjede da ugasi cigaru.

— Samo pušite, nismo mi tako osjetljive — odvratile žene.

Smjestio se : cigaru u zubima, lovački šešir s listom pomakao natrag, skrstio noge u velikim čizmama i podupr'o se o batinu.

Pomislim : ili će razmišljati ili zabavljati. Više me počeo zanimati taj pridošlica nego lijepi kraj.

— Da, ljudi moji, danas ćemo sami vidjeti tu nesreću. Ne dadu oni sve znati, — otpočeo došljak.

— Kakvu ? — zinule žene.

— Kaj pa ? — izlanuo je Slovenac, koji je sjedio meni nasuprot.

— Jao, što je voda učinila u Zagrebu! Bože moj, Bože moj, na sto hiljada računa šteta, a još nijesu sve ni procijenili.

— Zlo, zlo, — javi se ona majka.

— Zagreb je to potisnulo, radije ću reći manje nego više, deset godina natrag. A šta bi još istom moglo biti!

— Još veće zlo ? — zalomile žene rukama.

— Nego šta vi mislite ? Iz Ljubljane je došao brzojav, da ide velika voda, da ljudi moraju iz kuće bježati, dok je vremena. Na zlo je Zagreb došao.

— Pri nas gor pa nič! — prekine ga Slovenac.

— Šta vi! Vi ste u mirnijem kraju. Kod nas kadgod dođe brzojav, i ljudi moraju iz kuća van. Molim vas lijepo, kakva je samo ovo bila navala!

Žene se još bolje sagnule k njemu i čekale, — oh, tako požudno — dok počne.

— U jednoj sobi spavala majka s djetetom... — počne došljak.

Ona majka, putnica, primakla dijete bliže k sebi i počela blijedjeti...

— Začuje šum, začuje zvona, pucnjavu, — nastavi on, a suputnici tiho, mirno, slušaju, — skoči iz kreveta, pohrli do vrata, otvori ih, a voda udari unutra prama njoj. Majka pade, diže se : u naramku joj mrtvo čedo.

Žene od straha ni riječi. Slovenac gleda ukočeno, a ona majka sva blijeda pritisnula dijete grčevito na grudi, kao da joj ga tko otima.

— Nije to još sve ! Pioniri su po noći letjeli na sve strane. Najedamput opaze, gdje vodom pliva dječji krevetac. Gledaju, šta je to ? Unutra, ljudi moji, dvoje djece !

— Je li moguće ? — svi će putnici u jedan glas.

— Da, da, u krevetu dvoje djece. Sva sreća, da je odozgo i sa strane bila daska visoka jedan pedalj. Djeca kao djeca, gledaju i igraju se. A vojnici skoče u vodu, jedan s ove strane, drugi s one, pograbe krevetac pa prama kraju i izbave djecu.

— A, srećna majka ! — javi se neka suputnica.

— Eto, vidite, da nije krevetac imao daske sa strane i odozdo, zlo. Voda bi bila djecu nosila neko vrijeme, onda zalila krevetac i djeca bi bila potonula. Ovako, hvala Bogu i onima pionirima, djeca se spasiše...

Majci putnici zasuzile oči od radosti i stala cjelivati svoga sinčića.

Razgovor se nastavio dalje, ali se neprestano vraćao na onaj dječji krevetac.

Približavali smo se Zagrebu.

Glavni je govornik začinjao, zaslađivao, prikraćivao putnicama vrijeme, pobuđivao u njih ugodna i neugodna čuvstva. Žene ga slušale, a on je govorio kao da čita.

Neka žena usmjeli se i reče :

— A kako je to lijepo, kad čovjek ovako sve znade. Pa otkuda ste vi, prijatelju ?

— Ja sam odavle, živim daleko, daleko u šumi. Kao drvodjelja živim tamo već šest godina, živim sam u šumi, živim kao vuk.

Zato je valjda i znao sve tako točno o zagrebačkoj poplavi !

STARI NA NJIVI

Prvo dozrelo voće bilo je moje, prvi zrio grozd iz njegova vinograda kušao sam ja. Već me je izdaleka zvao, i kad ja prema njemu, njegovo pseto veselo prema meni.

On i njegovo pseto ! Dva nerazdijeljena, vjerna druga. Stanovao je u klijeti. Zdrav je to bio čovjek, marno je obrađivao i vinograd i polje i za voćar se brinuo. Povijest njegova i danas mi je tajanstvena.

S bratom se slagao — a što ću reći — bratski. Na putu, pred općinom, pred crkvom, svagdje su se lijepo sreli, razgovarali. Ali da bi on poslije smrti očeve ikad koraknuo u rođeno dvorište, prešao prag rođene kuće — to nikad !

Ljudi to tumačili kojekako — prosto im bilo !

On je u klijeti uredio sebi sobicu, malo ognjište. Od muževne dobi do starosti stare tu je živio.

Nijesmo mu u selu baš svi podjednako bili u volji. Tko mu je od sudrugova draškao psa ili se na nj bacio kamenom, duboko mu se zasjekao u dušu i neka mu se kida s očiju i miče s puta ! A tko je pseto kada pogladio, dao mu komadić hljeba, žemičke, od srca ga volio.

Sjećam se. Dugo ga nijesam vidio. Čulo se, da pobolijeva, i jednoga dana — javilo se zvono.

Pitali u selu :

— Tko je Božji na umrijelu ?

— E, »stari na njivi«.

Umr'o. Brat ga dao prenijeti — barem mrtva — u domaću kuću i lijepo sve opremio za pogreb.

Iznijeli ga, podigli na ramena, a pseto tik lijesa. Gonili ga. Badava. Otrčalo, pa se vratilo i tako ga do groblja pratilo. Zatim se izgubilo. Poslije nekog vremena našli su pseto pred klijeti — uginulo je.

JA NE BIH HTIO . . .

Na prostranu su ulicu pred školskom zgradom dovozili šljunak za posipavanje gradskih ulica. Iz onih velikih, teških kola odskočio zavor, zašumjelo — kamenje se sasulo.

Otišli kolima, a starac, pravi starac lopatom prikupljao, prigrinjao kamen, da poda onoj hrpi neko obličje. Bio je to za nj težak, mučan posao. Morao se gdjekad odmoriti, odahnuti.

Uto su izašli dječaci iz škole, da će kući. Lijepo dva i dva u redu. Malen žamor, smijeh — na slobodi su, kući će! Tko se ne bi radovao ?

Kod ulaznih vrata rastupi se mala četa; odio gore, odio dolje. Tko bi ih na obje strane u isti mah pratio ? Prosuli se — sve brže, brže i u bijeg!

Zlobnik neki bježeći podmetnuo susjedu nogu — i ovaj pao, ali se i digao. I sad bitka, vika, plač baš tik starca. Starac psuje, ali uzalud.

Dok je učitelj dobrzao, obojica su borilaca jecajući i cvileći odmaglili. A starac će učitelju:

— Gospodine!

— Izvolite, starče ?

— Ne bih ja htio biti učitelj!

— A zašto ne ?

— E, ne bih, ne bih ni za cijeli grad. Gorak je i to krušac.

— Svaki je gorak, da.

— Ja, ja, ja ne znam, što bih učinio, — već se razjario starac. — Ja bih to sve... — i mahne lopatom kao kosom.

— Dragi, nije to tako.

Učitelj je već poodmakao, a starac je još sam sebi govorio:

— Ja ne bih, pa ne bih htio biti učitelj!

Da li imade pravo ? Ima i n e m a!

UMJESTO NJE

Sve su izlazile iz razreda, sve se vraćale kući, tek na nekolike pala kocka i — ostale u klupama.

Blijeda kao stijena, začudo bez suza sjedila i nepomično me gledala jedna učenica. Razumio sam: htjela je moliti, da je pustim, no nije se usudila. Ali i borba, tjeskobna duševna odražavala joj se na licu.

Saučenica njena, ravnodušna, nestašna, stupajući kući uza stol zaustavi se:

— Molim, pustite je!

— Koju to misliš ?

Ona zakrenu glavom prama toj »osuđenici«:

— Ja ću umjesto nje ostati u zatvoru. Drukčije...

— Šta drukčije ?

— Tata bi je! Kad on tuče, glavom joj udara o zid.

Sad se i ona usmjelila, pokročila, sklopila pače ruke:

— Nikad, ne ću nikad više! Tata bi me!

Drhtala je sva uzbuđena. Opažao sam na njoj ne bol i kajanje, što nije naučila, nego strah od kazni, kazni očeve.

— Hvala Bogu! — pljesnula je njena zagovornica i sjela u klupu, da ovrši kazan »umjesto nje«.

— Ti si za nju molila, to je lijepo!

— Jesam. Žao mi je, da bi je tata tako jako tukao.

— No sad ćeš ti trpjeti.

— Ah, moji kod kuće vele, da je doma barem mir, kad nema mene. Ništa mi za to ne će.

»Oprostio« sam svima. Na izlazu će ona posrednica ostalima:

— Znala sam ja, da će tako to biti!

Dok neki roditelj i suviše gomila kazan na kazan, neki zanemaruje i najnužniju skrb za djetinji napredak.

U POGIBLI

Kopali su kanal. Svaki se prolaznik zaustavio, nadvio nad uzak, dubok prostor, iz kojega su neki radnici lopatama bacali zemlju, a neki kopali podalje. Pogledao i pošao dalje. Mnogi je prošaptao :

— Duboko, duboko ! Teško se stječe krušac !

Svaku je lopatu popratio težak odah, rekao bih uzdah. Ah, teška je zemlja, ili je sam kopaš, ili te u nju zakopaju !

Razgovarali radnici, mrmorili, a nad glavom se gdjekojega vio dim iz lule.

Dvanaest sati ! Kao da niču iz zemlje ! Zasukanih rukava, blatni, zamazani, garava lica, ali ga poštenje resi, mar i skrb poljepšava ! Prvi se ispeo, podao na rubu ruku drugome i taj iskočio ; i tako redom.

Podno zida u hladu čekàle ih žene s ručkom. Donijele košaricu i u njoj — e, svarile su, što su smogle. Započeli jesti sjedeći na zemlji : koljeno im trpeza je sjajna, ubrus meki znojni su rukavi. Bilo je tu razgovora ozbiljna, bilo i šale, ta na svježem su zraku, na Božijem suncu, a odmaraju se, okrijepljuju.

Jedna žena zakasnila.

— Ne ljuti se, zadocnila sam.

— A što bih se ljutio ? — on će. — Znam, da te posao kida.

— Bila bih prije došla, ali vidiš ih, ovo dvoje, ovi naši pilići htjeli pod svu silu, da će sa mnom.

— Da te, tatice, vidimo — mala će i prileti k njemu. Ona mu ovila ruke sprijeda oko vrata, a on nalegao na oca straga, s leđa : u slatke ga okovali lance.

On ih milovao. Majka stala, skrstila ruke i blažena gledala. Najposlije ih otkinula, on ih nije gonio. Dosad su mu ruke stiskale opori držak na lopati, a sad privijaju dječicu svoju !

Jedan sat ubrzo mine. Valja nastaviti ! Izljubio je dječicu i posljednji se spustio u kanal. Već je bio unutra, još mu djeca doviknula :

— Tatice, zbogom !

On je još jednom šeširom iznutra mahnuo sve od šale, djeca se slatko nasmijala i otišla.

Ne izmine četvrt sata, ču se povik :

— Ruši se, ruši, bježite !

Nastala strava. Radnici vani pohrlili do kanala, a oni iznutra svi, svi kao s nekom divskom snagom izletjeli napolje. Ali njega, njega nema !

— Jao, Janka nam zasulo !

— Na posao, brzo, hitro ! — počeli očajno vikati.

— Pomoć, pomoć ! — odmnijevala vika.

Sve je oživjelo. Sa svih strana priskočili ljudi, kopaj, kopaj, bacaj zemlju.

— Nije mnogo zemlje, ljudi, brzo ! — vikali radnici.

— Pazi, ne prenaglo, da ga ne bi po glavi !

A iz one dubine kao iz groba dopiralo ne zapomaganje nego jecanje, stenjanje.

Preletjela crna vijest gradom i dopr'la i do nje sirotice : na putu ju je stigla. Bez duše je dojurila natrag, a za njom trčala djeca.

Skamenila se, klonula na zemlju, ukočila glêd svoj u onu zemlju, koja joj ga progurala, otela ga živa. Djeca do nje i naricala i tužila.

— Ne bojte se, jošte živi ! — netko će.

— Uistinu ? — ona će očajno.

Najednom radnik neki poviče :

— Stoj ! Evo ga ! Ne kopaj dalje !

Dokopao on do glave i sad rukama grebao zemlju i šakama bacao sve dalje, dalje do pô tijela.

— Mama, idemo i mi kopati ! — zavapi mala i počne kao da će prstićima kopati.

Majka je sve to nijemo promatrala. Za neko vrijeme iznijeli ga, a ona ? Da se baci na nj !

Došao liječnik, osvijestio ga. Kad je duboko uzdahnuo na uzduhu, otvorio oči, stao je tražiti nešto : njih, svoje. Djeca i ona klečeći uza nj cjelivali mu ruke, kosu punu zemlje, dozivali ga. Nije mogao da im išto kaže, a i oči mu slabost ponovo priklopila.

U bolnici je za neko vrijeme prizdravio.

Lijep je bio sunčan dan. Povezane ruke, išetao je s djecom do kanala. Kad su se približili k onom mjestu, mali ga sinčić povuče za kaput:

— Tatice, ne idi tamo! — i dijete zadrhta.

On se osmijehnuo i povratio.

Gorko li je vraćati se na mjesto, gdje si izgubio svoje mile ili gdje im je prijetila strašna pogibao. Sve se boli javljaju i sjećanja ponavljaju.

STUDENI

Često puta jurio je ulicama, u slabom kratkom kaputu, prozeblih kostiju — brzo — brzo.

Malo se tko obazreo na siromašnog đaka. Ta i tko bi? Problem njegove duše nije mogao zanimati gradske ljude, namirisane ružičnim vodama i zaodjete u svilu i zlato. Tek rijetko je koja poskakuša pogledavši njegove crne umiljate oči pomislila, možda bi bio lijep i vrijedan kojega pogleda ili posmijeha, da ga obuku u »pristojnije« odijelo.

Ali tko se ipak udostojao pobliže ispitati život mladog Tomislava, morao je priznati, da je čovjek, da je karakter.

Oca je već davno izgubio. Imao je staru bolesnu majku, koja je nekoć vezla i plela za razne ljude i teško skucavši novčić po novčić žrtvovala ih, da iškola svoga sina. Ali sada, kad joj je oslabio, kada ju je gotovo ostavio vid, nije zasluživala skoro ništa.

Mladi je Tomislav vidio u kakvoj su bijedi, ali ponos ga nije ostavio, volja mu nije klonula. Bio je izvrstan đak, pa je tražio instrukcije. Uzeo ih šest, sedam, davao ih jeftinije nego itko, samo da mu ih dadu.

Često je već sedmi sat jedva piskutao svojim ionako slabim glasićem, a onda bi pohrlio k majci, legao na tlo uz kamin, kod svijetla drva, koje je praskalo, i tu je učio. Teško mu je bilo, i često je sklapao trudne oči. Tek tvrdo, hladno tlo uzdržavalo ga, da ne zaspi.

Majka ga je često gledala suznim očima i gušila se, da glasno ne zajeca. Da, mislila je često, da bi najbolje bilo, da i nje nema na životu, da tako olakoti sinu, koji tada ne će bar trebati svoje zaslužbe dijeliti. Ali opet su joj dolazile slike i pomisli, da je sin ipak treba. Ta ona je jedino biće, koje može i znade otrti suzu svome sinu, koje prima u svoje krilo umorenu Tomislavovu glavicu, gladi mu bujnu plavu kosu, grije ga toplinom svoga tijela i svojim cjelovima. Ona je jedino biće, kojemu sinak može iskreno otkriti svoje srce, a ona ga shvaća, jer ga ljubi.

Jednog dana je došao mladi Tomislav k jednom od svojih đaka. Njega nije bilo kod kuće, u sobi je bila samo sestra mu Zorka, koja je za časak zabavila instruktora, dok joj se brat ne vrati. Sjedeći tako u razgovoru, on je slušao njen zvonki glasić, gledao njen podsmijeh, pogledavao u njene modre oči i sve mu se činilo skladno... lijepo...

Doskora je došao Zorkin brat, razgovor se prekinuo, ali dugo je još ostala slika onog časa u plemenitoj duši Tomislavovoj.

I noću, kad je legao, nije mogao usnuti i gradio je kule, koje je sam doskora jadnik srušio.

Ćutio je, da se preobrazio, da čezne za nečim, čega siromah ne može postići. Preveliki je jaz: bogatstvo i bijeda.

I opet je razmišljao, kako bi mogao što prije svršiti svoje nauke te postati »gospodinom«. I svaki dan je učio sat-dva više. Vidio je, da ga nešto nuka, da uči što više, da svlada gradivo što prije, a onda bi mu došla misao, da će to biti kasno, da se digne tako daleko, bez protekcije — on siromah.

Da, dobro bi još sve bilo, da mu se jednog dana ne dogodi nešto strašno, što mu je porušilo sve, baš sve nade.

Kad je mali Zorkin brat prevodio tiho latinske rečenice, čuo je iz susjedne sobe jasan glas:

— Otpustit ćemo toga drznika, jer se usudio pomisliti na našu Zorku — taj nitkov!

Ni sam Tomislav nije znao, što radi, prejako su

dirnule njegov ponos te riječi, koje je čuo. Ustao je, pocrvenio, poletio na ulicu, pustio sve — tek je groznim hripavoplačnim riječima uzviknuo:

— Sve, sve ću pretrpjeti, ali nitkov nijesam!

I letio je bez misli kući, gotovo prodr'o vrata. Poletio na majčino krilo i plakao i ridao gorko:

— Nisam nitkov — nisam!...

A starica je plakala, premda nije znala, o čemu se radi. I opet je ustao Tomislav, ušetao se sobom i jecao uz teški kašalj. Majka je tek drugi dan primjetila, da mu se rubac crveni od krvi.

A kad je požutjelo i palo lišće, kad je stotinu ljudi pohrlilo na groblje, mogao si vidjeti jedno blijedo biće, gdje se primiče svježem grobu. Zapalilo je svijeću, molilo, a u sumraku uz svjećicu na grobu blistale su suzne oči — lijepe, modre oči tužne Zorke...

PROSINAC

U nizu sjajno rasvijetljenih prozora, koji su se jasno odrazivali crvenkastim svijetlom od ledom i snijegom prekritih pločnika, nalazio se jedan mračniji i čovjek bi rekao tmurniji od sviju ostalih.

Svud se čuo veseli pjev i smijeh, šala i pripovijedanje. Svagdje je bilo živo, sve se uz čaj i punč, uz vino i šampanjac opraštalo od stare godine i veselo dočekivali novu. Hiljadu je već oči tisuću puta gledalo ona mala kazala, koja kao da su se danas brže pomicala nego inače, da vide, hoće li se doskora sklopiti na dvanaestu.

Tek u jednoj sobici sjedio je starac, slab, zguren u velikom stolcu — sam. Nijema je tišina tu vladala, koju je tek prekidalo ili listanje stare knjige ili teško muklo kašljanje starca. Lojena je svijeća svaki čas zadrhtala i potresla sjene slične sablastima.

I on je čekao ponoć, ali sam bez društva. Nekoć je imao i ženu, ali tome je već davno.

Nikad prije nije očekivao Novu godinu tako čudnovato kao ljetos. Lane je još bio u društvu, ali ljetos — — — prestalo je i to.

Oči mu se zalile suzama. Odložio je knjigu i zagledao se tamo u crnu tminu. I sjetio se svoga djetinjstva, kad je u roditeljskom domu očekivao Novu godinu — pa opet kao đak u društvu drugova — — —

Da, baš na Silvestrovo upoznao je i svoju pokojnu Gretu. Oh, kako je bila lijepa, kad je došao po nju i zamolio je za ples, kad mu je pružila malu bijelu ručicu, a on ju je uhvatio oko tanana pasa, i kad ga je pogledavala blistavim očima ili smiješeći pokazala svoje bijele zubiće. Da, zaljubio se u nju silno. I tražio je njenu ljepotu, njenu nježnost — nju.

I uzeli se. Proživjeli su medene dane, ali poslije mu je dosadila, — srdila ga svaka njena riječ, svaka njena kretnja, čin. A zašto? — — Često je opazio da mu je suvišna, da mu smeta. Znao je, istina, katkad i sam pomisliti, da joj čini nepravdu, odlučio se popraviti, kad je gledao njene crvene plačne oči, ali mu se opet to činilo nemuževnim. Ta on ju je nekoć ljubio i slušao, pa su mu se drugovi rugali, prigovarali mu.

I sve ju je više izbjegavao.

Dane je provodio u uredu, došao bi k objedu, poslije je spavao, onda bi iz ureda polazio u društva — svaki, svaki dan. Ta lako je naći razlog, samo ako se hoće.

Kad bi došao kući, tamo oko tri četiri sata, ljutio se na ženu, ako je spavala, vikao je, ako je bila budna i ako mu je prigovorila i jednu riječ, psovao ju je, dapače i tukao. A onda se izvalio na krevet i četvrt je sata prije ureda ustajao. Izlanuo bi nekoliko prostota, ako nije bilo sve baš onako, kako je on to sebi u svojoj pijanoj, tupoj mašti zamišljao.

A ona je trpjela, plakala i nije kazivala nikomu. Ta tu nikog nije imala: majka joj je umrla, a otac, njemu se nije usudila ništa govoriti, jer je čitav brak bio sklopljen protiv njegove volje.

I ginula je i pala u bolesti i opet nije rekla ništa. Za liječnika i lijek je tek kadšto molila, obično se nije usudila, jer je znala, da će slijediti cio niz psovki. Za hranu je dobivala malo — ništa; ta muževe su večere bile skupe, a ona je često i bez jela legla spavati...

I što je više slabila, to mu je bila odvratnija, sve ju je više izbjegavao.

I činilo mu se sasvim zgodnim, kad je jednog dana polupijan gledao, gdje iznose Gretu u lijesu iz njegove ložnice.

Slobodnije se tada družio sa raznim ženama: živio je, kako je htio...

Sve su se te misli nizale pred starcem i činilo mu se, kao da vidi Gretinu majku, kako ga gleda očima punima osvete, i Gretu mladu lijepu kao nekoć, a eto sada dolazi k njoj neka sablast — avet — i guši je, ona blijeda vene, muči se, avet ju je zagušila, a sada odlazi... I prepoznao je, da je on taj vrag, ta sablast.

I opet mu se činilo, da oživljava njena slika, da ga gleda, da traži osvetu. I on je skočio sa stolca, ali ga stare noge nijesu držale, već je pao.

I eto iz svijeće, koja je dogorjevala, dizala se čitava legija zmijskih žena: on ih je prepoznao, sada su došle, da mu se rugaju, da ga muče, a ne da ga zabavljaju kao nekoć. Iskesile su na nj krvave oči, siktale izgriženim od boli usnama i htjele da ga udave, pokazivale mu mrtvu Gretu. A on je letio k njoj, Greti, prihvatio ju je od straha za ruku, bacio se pred nju na koljena, a ona ga je pogledala. Bojao se, da će ga odrinuti, zaplakao je, ljubio joj skute, a ona se samilosno smiješila. Da, kao svetica, i rekla mu je tiho, umiljato:

»Kaj se — oprostit ću ti.«

I teškom se mukom starac dovukao do Gretine slike, skinuo je sa zida i ljubio i plakao — plakao je glasno i bolno...

I davno je već svijeća utrnula, vani se orio pjev, a on je razderao odjeću i tukao se u prsa. Noktima je zagrebao u slabunjavo tijelo i vikao:

»Bože, nijesam vrijedan — uništi tijelo moje — učini sve — samo da dam i najmanju zadovoljštinu za svoja nedjela.«

A drugi dan, kad su došli ljudi, našli su ga gdje kleči sa ženinom slikom ogrezao u vlastitoj krvi — tih — mrtav...

GDJE JE STANAK MOJ?

Bilo je to pred više godina. Stajali smo na željezničkoj stanici u Karlovcu. Onamo smo stigli s Ozlja grada.

Praznici su. Željeli smo, da iznajprije u zavičaju, u okolini svojoj sve upoznamo, da sve pregledamo: i Okić-grad na vrleti svojoj i Plješivicu s vrškom svojim i Žumberak s divotom svojom — sve, sve nas je zanosilo, oživljavalo, svako to mjesto, svaka točka bila nam je ondje mila i draga. I vraćali smo se kući radosni s užitka i ponosni, što nam je domovina tako lijepa.

A da ne pogledamo i Ozalj-grad? Otputili smo se i onamo. Odanle smo opet krenuli prema Karlovcu, da s vlakom pođemo kući. Nije daleko ni pô sata. Da je više, nekako bi se teško bilo smoglo za vlak. Čekajući na vlak izmjenjivali smo među sobom dojmove, što ih je koji od nas ponio sa starinskoga grada Ozlja. Pričali smo sebi, kako smo slap Kupe zamjećivali već izdaleka, a što bliže, sve bolje smo ga čuli i napokon kako smo umorni i prašni pali gradu na vrata. Još i tu u daljini zborili smo o nekom strahu, o nekoj tuzi, s kojom smo prešli drveni most. U dvorištu smo zašutjeli, a kud su nam se misli vinule? Crne misli, tužne uspomene! Razgledali smo i kapelicu gradsku i dvoranu i ulaz u donje podrume. Sagnuli smo se nad zid, dugo smo promatrali Kupu, što uz liticu, na kojoj je sagrađen grad, nešto mirnije teče, da se dolje niže niz hridi divlje zapjeni, da kao tutanj groma jekne i poleti dalje... A kad smo izašli iz Ozlja-grada, opazismo nad gradom sokola, gdje lijeće i kruži. Tek dalje od grada kao da smo bili odahnuli...

Iz tih naših uspomena trgnu nas zvižduk; vlak je dojurio s riječke strane. Uđosmo u vlak. Mjesta dosta.

U kutu sa strane stisla se neka djevojka od nekih sedamnaest godina, a do nje stariji čovjek duge, osijede brade i velikih crnih očiju, iz kojih mu je izbijala ozbiljnost i blagost. Držali smo: otac je s kćerkom.

Vlak pojuri, mi nastavimo svoje pripovijedanje o Ozlju-gradu. Gospođica je sve preda se gledala. U crno obučena, problijeda, držala je ruke skrštene na krilu. Gospodin je, opažalo se, više prisluškivao našem razgovoru. Nijesmo znali, da su tuđinci.

I u žaru mladenačkom i zanosu srce nam zaigralo, te se bezbrižni složismo i zapjevasmo »Gdje je stanak moj ?« Pjevali smo radosno, a pogledi nam se otimali daleko prama onoj strani, gdje »Kupa šumi po pećinama«.

Kad smo zapjevali, djevojka je podigla oči k nama i lecnula se, no svi toga nijesu opazili. Što je pjesma dalje tekla, djevojka se sve više primicala k starome gospodinu i uz njega se prislonila, a on ju je primio za ruku i nešto joj šaptao. Najednom tisnu ona lice u ruke i proplače. A mi ? Pjesma nam utihnu, zastane; bili smo presenećeni.

Gospodin ustane, pristupi k nama i progovori češki, da je on stric te djevojke, a ona plače, što joj u istom vlaku voze iz Primorja mrtva oca u Češku, gdje će biti njegov vječni stanak.

Ispričasmo se. Izađosmo na svojoj stanici, a djevojka je ostala jecajući. Naša pjesma rodila je suze, naša radost uvećala je njenu tugu. Našli smo se tako blizu, a ipak nijesmo znali, što je nju snašlo. Mi smo bili sretni, pa smo držali, da je sve oko nas sretno i zadovoljno...

Tako se često zbiva u svijetu: uza svoju sreću čovjek lako zaboravlja, da oko njega ima i nesreće.

NAŠ JANKO

Kad se iz dola ili s brijega razlijegao jak, ali dosta mukao glas: »Opletat, krpat!«, sva su djeca, sve gospodarice znale, da ide on, naš Janko. Takvim glasom viče Samson. Godine i godine dolazi on u svako selo, svaku župu prigorsku. Ponestane ga dva tri mjeseca, pa opet ili osvane ili omrkne.

Već je gotovo sijed, puna lica, jaka brka, velika, crna oka, no uvijek još okrupan, tjelesno jak. A koliko je toga prošao, koliko se zime nazimio, koliko žege podnio, koliko ga je bure obrijalo, koliko kiše umilo!

Naš Janko Vrabec, sirota »drotar«, ubogi Slovak. U ruci mu odebeo kvrgast štap, na ramenu drvena škrinja s limom i oruđem, a uz nju i bočica za — »palenku« (rakiju). O boku jedan ili dva svežnja žice. Opanci su mu na slovačku, hlače i kaput dobiveni, pregača modra, stara i uprljana, šešir malen, okrugao.

Sio Janko pred koju kuću. Gazdarice mu donijele razna posuđa, pogodile se s njime i otišle, a djeca uza nj ostala.

— Janko! — javi se koje dijete.

— A co, moje drago ?

— Što to radite ?

— Brunde za muhe, mreže za buhe! — sa smiješkom će on.

Sva djeca pociknula od veselja.

A on izmjenjivao i žicu i kliješta i čavlić i čekić, krpao, krpao.

Kad je sve svršio, digne se.

— Djeco! Po maminku! Ja sam dogotovil. Isplatile ga...

*

— Gospodinko, pohvaljen Bog!

— O Janko, Bog dao! — javi se trgovac.

— Co djelate vi ? Da, novci si brojite! Vi znate, ja ne platil onaj pleh i drot. Da zaplatim sad.

— Dobro, Janko, dobro.

— A sad, gospodinko, palenki (rakije)!

Prva bočica, miran je, šutljiv. Druga, počinje se sjećati svoje domovine:

— Jak ja bogi tučem se od kraju do kraju! — i snuždi se, pa zbori o nevolji svojih Slovaka.

Treća bočica, a on priča o svom vojništvu, putovanju, ražari se i počne da pjeva svoju omiljelu slovačku: »Teče voda, teče...«

I lecne se čovjek, umukne začas, drži u ruci onu bočicu s rakijom, gladi je, miluje, k srcu pritište i pjevucka:

»Oj palenko mila ma, jak si lepa! Ja dam za te srebro, zlato, a ti mene hitiš v blato!«

Sune iz dućana, zvoni podne.

Stane nasred ulice, skine klobuk:

— Gospodi pomiluj! O Pana Marija, imej ti litost!

Zatim iščezne, da negdje prospava...

*

Sumrak je. Vraćao sam se iz groblja uz crkvu. Iz crkve bane Janko.

— O gospodinko moj mileni! Kušujem ruke i nogi. Do brata su tu?

— Jesam, Janko, jesam. A kako vi?

Slegne ramenima:

— Njemu je znano — i pokaže raspelo udno groblja.

— Kada ćete, Janko, kući?

— Do domu?

— Da!

— Mam sestru, ona ma deci. Ja nemam nikoga. Mali sme domek skupa, njoj sem ga zostavil i šel po svetu.

— A ipak, da vidite svoju domovinu, svoj onaj dom, gdje ste se rodili...

Zahitio ispred crkvenih vrata svoju škrinju na leđa:

— Ne mami me niš! Moj dom je gore! — s uzdahom, mutnim okom, crnim prstom upr'o na vedro nebo, a mjesec se pun pojavljivao, zvijezde se sitne pomaljale. Nestalo ga u noći...

NA STAZI

S glavne ceste skrenuo je na strm gorski puteljak. Zakanio se da uđe u ono seoce pod gorom, da sad usred ciče zime ponudi:

— Žene, male lonce, šalice, čaše, boce! — i to s onim svojim otegnutim tugaljivim glasom i slovačkim naglasom.

Bio je prosijed, košćat, oskudno odjeven. Sve mu se vrat svijao i glava mu se preklonila pod teretom, pod ovelikom košarom.

Skrenuo je. U ruci mu ovelik štap odozdo s čavlom, da se gdjegdje jače podupr'e i tako lakše uspne. Sklizak je to bio puteljak. Žene su onuda nosile vodu s vrela, pa se koji puta i prolila, smrzla i eto leda. I djeca su se rado onuda onako od šale malo posklizala.

Pošao je, uspinjao se. Iznenada pomakla mu se noga — bio je u opancima, istina podbitim »čvekovima« — htio se uspraviti, podupr'o se čvršće štapom — badava. Zanjihala se košara, pružio je ruku za obližnji grmečak borovice, ali uto mu pade sve s glave.

Zazvonjelo, zaječilo u mrtvoj tišini staklo, porculan, smrskalo se sve.

Jedan vrč odletio je podalje na snijeg i ustavio se cio u grmlju.

Pred njime je ležala prazna košara, svitak postrance, šešir ondje, a pod nogama mu napretek crijepa i stakla, na sijaset komadića leži smrvljen kruh njegov, život njegov.

Zalamao rukama i očajno uskliknuo:

— Ah, Pan Boh moj (Gospode Bože moj!).

Stajao je nijem nekoliko časova, ogledao se naokolo: nigdje nikoga. Sagnuo se i rukama kupio one komadiće pa ih bacao u kraj — zapravo ih je s nekom neiskazanom tugom prenosio u grmlje, da očisti puteljak, da taj crijep možda ne smeta prolaznicima. Iz grma je uzeo onaj vrč i uzdahnuo:

— To mi zostalo (ostalo)?

Vratio se sa staze, pošao dalje. U selu se čuo lavež pasa. Netko je u daljini cijepao drva u dvorištu, da ogrije sebe i svoje na svom rođenom ognjištu. Odmnijevali su udarci od sjekire.

Ubogi je Slovak krenuo dalje u svijet s vrčem, koji mu usud dosudio. Tko zna, kada će ga iskapiti, kadli će se i taj vrč smrskati ?

BADNJA VEČER

Badnji sumrak. Selo u mraku, u tmini. Kad zvonar odzvoni pozdravljenje i nekoliko kubura jekne, zasjat će po kućama luči. Danas, na Badnjak, mora to svagdje da učini gospodar kuće. On upali luč, i ta gori, dok ne utrne sama. To je tako od davnine.

Naslonim se uz toplu peć, kružim po mraku, zaklapam oči i otvaram, snatrim.

Krovovi bijeli, a grede domova crne kao čudne, tajanstvene sjene. Tišina, nebo nekud tmurno — oj budi vedro, ta u svakoj duši danas tuga gine i jad mre !

Stojim. Uza me grije se dvoje : bratova dječica.

— Striče ! — mali će.

— Šta je, sinko ?

— Je li već mali Isus u našem selu ?

— Ja mislim, da jest.

— Je li gore još kod mlina ili je već blizu kod kapelice ?

— Domala će stići.

— A joj, gdje je tako dugo ? — uzdahne mala.

Zvonce cilikne s tornja, bratac i sestrica klekli na pod i skrušeno molili i molili, sve im je šapat treperio u onom sutonu.

I ja sam kleknuo uz njih, nešto me pritislo na tla. I ja sam uz njih postao dijete, i ja sam nešto očekivao, i sa spomenom sam slatkim požalio : Zašto nijesam i ja jošte takav kao ta dječica ?

Planulo seoce žarom, zamnijela pjesma : »Narodi nam se«, bor zasjao, orasi i jabuke zanjihale se, djeca se oko bora sletjela, od veselja potihnula, rukama od začuđenja zalomila — darovi su tu : došao je Božić — Božji.

IZA PONOĆKE

U brizi su. Tamo daleko kod njih blizu luga u niskoj njihovoj crkvici malo se kada služi služba Božja. Ali danas, da budu na Badnjak bez ponoćke, ne, to bi otkinulo pô čara božićnjega, to bi ih ražalilo. U župsku crkvu daleko im je — stigli bi kući tek negdje oko tri sata noću.

— Vele časni, da li biste vi htjeli doći ? Mi ćemo po vas poslati saonice u jedanaest sati.

— Drage volje.

I večer je tekla. Svatko osjeća njenu toplotu, onaj struj milja, onaj tren zaboravi svega, što se zla u žiću rađa. Od sviju ta je večer slađa.

Zadrijemala djeca s darovima u naručaju : bio je to božični san.

Doletjele saonice s praporcima, zviznuo bič, jurnuli konji : ma upravo smo lebdjeli.

— Gospodine, je l' vam hladno ?

— Nije, dragi.

— Moji konji idu kao vile, stići ćemo za po sata.

— Nemojte ih preganjati, meni godi ova vožnja.

— Hm, dobro.

Dočekali me starješine u toploj sobi, žalili, što sam možda ozebao, zahvaljivali, što sam im došao. Ja sam ih samo od radosti gledao.

Pjevao sam tu svetu ponoćku u lijepoj maloj kapelici, osvijetljenoj s mnogo svijeća, s nekim posebnim čuvstvom. A i oni su pjevali, zapjevala i ona grla, koja možda od Božića do Božića nigda ne pjevaju...

Svršili smo. Mjesec se pojavio, oblaci se razagnali : vedrina.

Začujem gusle. Nijesam osjetio umora i studeni. Pred crkvom zgrnuo se svijet u kolo. Starac neki garava lica, pognut, svira, svira. Da ga čujem !

»Kaj se ono svetli na brežuljku tam ?« Gudi i pjeva, što mu duša dala.

»Ho' te, o ljudi, sim« — naglo prešao na tu pjesmu i završio s onom : »Naj onda bude Tebi hvala, dika« — a ljudi ga slušali i najposlije darivali.

Lijepo sam se od njega rastao. Čudak je. Tri puta na godinu hvata za gusle, da nešto dulje svira: o Svim svetima prevlači gudalom sjetno i podsjeća na pokojnike, a time mami suze i uzdahe; o Uskrsu otima zaboravi stare pastirske pjesme o proljeću, cvijeću, šumi i ptičici, pobuđuje volju i veselje životu; a eto o Božiću slavi Isusa.

— Noćas moram, — rekao je, — jer ja sam pastir. Noćas moram, pa da drugda nikad ne dirnem guslice svoje.

Vraćao sam se noću u svoje selo, ali srećan. Okrijepila mi, osnažila dušu ta bajna Badnja noć.

UZ GUSLE

— Umr'o je, gospodine!

— A tko?

— E, znate, onaj iz okolice. Ivo.

— Dakle svršio...

Utanačili smo sve za mjesto na groblju, za zvonjavu, za sprovod.

— Baš mi ga žao.

— I meni, prijatelju, ali nema druge...

Pošli smo u sprovodu. Muškarci naprijed — nije ih bilo mnogo, djelatni dan — a za lijesom tužna majka s kćeri, sestrom pokojnikovom, a i žena mnogo moleći i prebirući krunicu.

Nosila su ga četiri momka zorna, stasita. Nije im on bio težak, — ta bolest ga je ispila svega — no njima je bilo teško, nosili su svog druga. Imali su u zapućku kiticu ružmarina s malom trobojnicom.

Bacio sam na lijes grudu, a oni svi kao jedan trgli kitice ružmarina i bacili ih drûgu na lijes.

Okrenuo sam se. Idući uz brdo prepustio sam se spominjanju...

Prije nekoliko dana zvali me k njemu. Već je bio sasvim klonuo. Tješio sam ga, s Bogom izmirio, opremio na put vječni.

Majka mi je bila pred pragom šanula, neka ga pitam: da li što posebno želi. Poslije svega upitao

sam ga i to. A on pokaže prstom na zid, gdje su visjele gusle. Nijesam ga shvatio. Poslije smo se razumjeli, da bi htio još jednom čuti gusle, gusle svoje.

Poslali smo po druga mu. Došao je, navio žice, ugodio, drhtao: mučno je smrti u oči svirati. Razumio je prijatelja i zagudio mu onu:

Zora zabijeli, lane,
Hoće da svane!

Bolesnik sklopio oči i slušao. Kod riječi »Naći ćeš staru majku pod crnom zemljom« — otvorio oči, pogledao ucvijeljenu majku pogledom, što ga nikad, zaboraviti ne ću...

Tako se on eto oprostio od dragih gusala svojih...

NA NOVU GODINU

Kao vojnik služio je nekad u Italiji, proboravio je ondje više godina, pa naučio talijanski i njemački.

Izrazita je pojava. Ravan kao jela, premda su ga godine pritisle, rumen u licu kao jabuka, a bijela brka, sijede punane kose. Crno mu je oko živo ispod krupnih obrva, lične kosti izbočene. Na riječi je otresit, ali srca meka, blaga.

Znade on u svatovima i zaplesati, no onda ne smije da se pojavi još koji par: njemu treba prostora — ta on izvodi svoje zasebne plesove.

Nova je godina. Svuda su selom dugo u noć bdjeli, dočekali novu i u nju pokročili, a rano već valja ustati. U kući taj dan mora u zoru prvo da osvane muško čeljade, a nipošto žensko, jer bi bila čitava godina nesrećna. Tako oni umuju i toga se drže.

I djeca poustajala ranije i momci te hajde selom dva i dva.

Štapovi im u rukama, torbe o ramenu. Čim u kuću, započnu bez odaha:

»Na tom mladom letu
Sve zdravo, veselo,
Tusto, debelo!
Daj vam dobri Bog:

Pune škrinje svega,
Pune štale blaga
Pune lajte* vina,
Pune koce svinja,
Pune žbanje** masti,
Pune žepe banki,
A najviše blagoslova!«

I javi se starica ili otac:

— Hvala, djeco, i vama to Bog podao!

Nadare ih, a oni odu pozdravljajući:

— Dao Bog i nagodinu s manjim grijehom, s većom milosti!

A zatim pokucaju novi čestitari...

I on zareda selom, no ne u sve kuće, njegove su samo nekoje. To već znadu svi ukućani, pa ga i očekuju. Da ne dođe, znali bi, da je jamačno bolestan.

Pokuca i otvori:

»Faljen Bog na mladom letu,
Sve zdravo, veselo itd.«

A pod kraj:

— Na tom mladom letu živili Hrvati! — i gucne čašicu.

Sio sam do njega.

— Moj Niko, već vas znadem kojih dvadeset i pet godina, a vi uvijek završujete tako svoju čestitku. Zašto to?

Stavio čašicu na sto i čudno me glednu:

— Zašto? Hm, hm! — zasuče brk. — Ej davno je to bilo, davno, — zamahnu glavom i zakruži rukom. — Bio sam mlad kao kaplja, jak kao pećina, nagao kao vatra. Uzelo me, da služim kralja i dom. Da, dom! I znate, gospodine, trebalo me opremiti, a majka mi u smrtnoj boli nikud s kreveta. Poslala me do susjeda, da dođe kuma i speče ovo i primetne ono, ma svega se našlo u kući. »Sinko«, — šapnula mi mama, kad sam spreman na put stajao do njena kreveta, a nova

*) Kajkavski: bačva.

**) Žbanj je posuda od drvenih dužica.

je bila godina. »Sinko, ti ćeš u svijet?« — »Da, majko moja!« — »A daleko li?« — »U Italiju!« — »Tako?« otegnu ona. »Onamo, otkuda dolaze ovi, što su nam crkvu popravljali i onako lijepo svaku večer pjevali gore na brdu?« — »Da, majčice!« — »A jao, ne ću te više vidjeti!« Stisla mi obje ruke, privila ih srdašcu svome. Ah, gorjele su joj, gospodine, još kao da to i sada ćutim. Ni sam ne znam, kako je dalje bilo...

Starac se nakašlje:

— Da, znam! S vrata me zovnula: »Pazi! Ti pojdeš« — tako su naši starci govorili — »v Italiju, no za navek ostani, kaj jesi, pošteni Horvat!«

— Lijepo vas je opomenula, — dodam ja.

— Možda se pobojala, da ću tamo i ostati, kako već jesu neki naši. Odoh, krenuh put Italije. Za mjesec dana majka mi ugasla... — starcu klonula glava.

— Nemojte, Niko, tugovati! — ohrabrim ga.

— I na vojni, kad smo grud o grud stajali s neprijateljem, pomislih često: Moja majka ne će za mnom procviljeti, ako padnem... No u taj čas kao da sam začuo onaj slabi, tihi, slatki glas: »Ostani Horvat!« I dogodi mi se ovo: U bitki kod C. tane mi zahvatilo rame. Ne znam, koliko sam sumrtav ležao. Kad se od boli razabrah, bila je noć. Bojištem obila zili ljudi, da po mogućnosti spase, tko je ranjen. A bilo je stenjanja, jauka, zazivanja u svakakvim jezicima. Najednom čujem hrvatski govor. Ne znam, kako mi je to došlo na um, ali poviknuh: »Živili Hrvati!« — i opet se obeznanim. Dođem poslije k sebi pod rukama liječnikovim. Nije se to dalo nabrzo, ali ja sam, hvala Bogu, ozdravio. I zato se baš svake Nove godine sjećam napose majčine opomene. Zato i ja svuda na taj dan želim da potsjetim — eh, a svi ste prema meni djeca — da budete dobri, pošteni Hrvati, da domovine svoje ne zaboravite nikada!

— Živio, Niko!

Rastasmo se. Već smo u sobi mogli utrnuti svjetiljku. Sunce se javljalo iza gore, krasan zimnji dan, a u meni se budila topla čuvstva...

O piscu ove knjige

OVOM knjižicom crtica i slika odajemo počast jednom od najrevnijih suradnika Hrvatskoga Književnoga Društva sv. Jeronima, od kojega se u prvih 20 godina ovoga stoljeća nije nitko redovitije javljao svojom suradnjom u svetojeronimskoj »Danici«. Vladimir Rožman, kojega smo pjesme čitali pod pseudonimom V. Gjurin, bio je jedan od onih pjesnika, koje s pravom možemo nazvati svetojeronimskim pjesnikom, jer mu je pjesma bila upravo srasla s jeronimskom »Danicom«, preko koje je slao dragome narodu svoga Prigorja i širom domovine ono, što je najljepše vadio sa dna pjesničke duše svoje.

Manje su poznati Rožmanovi radovi u prozi: njegove crtice, slike i pripovijesti. Manje ih je objelodanjivao u »Danici«, više u đačkom listu »Pobratimu«, u katehetskom časopisu »Kršćanskoj školi« i u nekim drugim listovima. I baš zato držali smo zgodnim i potrebnim, da prigodom desete godišnjice ovog nezaboravnog i tipičnog svetojeronimskog suradnika i pučkog pisca iznesemo izbor tih manje poznatih plodova njegova pera. To činimo ovom knjižicom, kojoj smo dali isto zbirno ime »Prigorčice«, kako je on nazivao pjesme svoje, jer su i te crtice i slike svojim sadržajem i ugođajem najuže vezane s čitavim pjesničkim radom Rožmanovim. A time, što je ova knjižica dobila taj naziv, ušla je zgodno u onu seriju naših izdanja, u kojoj nam pisci iz raznih hrvatskih krajeva iznose život svoga kraja u pripovijestima, kao što je to dosad Narcis Jenko učinio u »Bosančicama«, Antun Matasović u »Slavončicama«, Lujo Plepel u »Dalmatinkama«, Ilija Jakovljević u »Hercegovkama«, Ignac Horvat u »Gradišćankama« i tako redom. Nakon što smo u dosadašnjim knjižicama iznijeli pripovijesti iz krajeva sa periferije hrvatstva, ove nam Rožmanove »Prigorčice« opisuju život jednoga kraja iz neposredne blizine Zagreba.

»Prigorčice« prozvane su po Prigorju. No ima dva Prigorja: jedno je jastrebarsko Prigorje oko Jaske, a drugo je zagrebačko Prigorje oko Moravča-Kašine. Rožmanove »Prigorčice« jesu iz jastrebarskog (neki vele i karlovačkog) Prigorja, pjesnikova rodnoga kraja. Nisu to književni proizvodi s ne-znam kakvom umjetničkom pretenzijom, ali im ipak nitko ne može poreći neku jaču notu umjetničkog opažanja. Uza sve to, što su te slike i crtice obično samo na brzu ruku nabačene, gotovo samo skicirane, pojedini su momenti tako snažno zahvaćeni i pojedini tipovi tako izrazito prikazani, da u čitatelja izazivaju posve živu i jasnu predodžbu. Zapravo je to niz piščevih doživljaja, koje iznosi pred nas. I kad bi im trebalo odrediti književni karakter, možda bi se dale isporediti s Mažuranićevim »Lišćem«, koje je priznato kao najsavršeniji tip ove pjesničke vrste u hrvatskoj književnosti. I Rožmanove su crtice takvo lišće sabrano po prigorskim brežuljcima. A ako je koja ta slika i uzeta iz gradskog zagrebačkog života, kao što je to na pr. njegov ciklus »Godina suzâ«, iz kojega donosimo crtice »Studeni« i »Prosinac«, pjesnik je prodahnjuje istim dahom kao i one iz prigorskih strana.

Vladimir Rožman rodio se 19. rujna 1874., a umro je 3. siječnja 1920. Grob mu je u Jastrebarskom, u njegovu dragom Prigorju. Kao svećenik posvetio se vjeroučiteljskom pozivu, a kako je s tim svojim zvanjem živio ulažući u nj svu svoju veliku ljubav, pokazuju i mnoge njegove crtice, kojima je građu uzeo iz školskog života, a nazvao ih je skupnim imenom »Sličice«. Pače one čine glavni dio njegovih radova u prozi, iako književnom vrijednošću svojom poprečno više zaostaju za drugima, pa ih manje donosimo i u ovoj knjižici. U ovom izboru Rožmanove proze donosimo ono najbolje, što je ovaj zaslužni svetojeronimski pučki pisac na tom polju stvorio, želeći mu time sačuvati trajan spomen među vjernim čitateljima jeronimske knjige i hrvatske katoličke knjige uopće.

U ZAGREBU uoči blagdana sv. Jeronima 1930.

DR J. A.

SADRŽAJ

HRVATI U PRIPOVIJESTIMA

Horvat Ignac: GRADIŠĆANKE, pripovijesti iz života gradišćanskih Hrvata, koji žive pod Austrijom. Sa slikama od Zdenke Sertić Din 6.—

Jakovljević Ilija: HERCEGOVKE, pripovijesti iz hrvatskoga života u kršnoj Hercegovini. Sa slikama od Gabriela Jurkića . . . . . Din 6.—

Jenko Narcis: BOSANČICE, pripovijest iz bosanskoga života . . . . Rasprodano.

Matasović Antun: SLAVONČICE, pripovijesti iz seljačkoga života u Slavoniji. Sa slikama od J. Meisznera . . . . Din 6.—

Plepel Lujo: DALMATINKE, pripovijesti s dalmatinskoga krša. Sa slikama od J. Meisznera Din 6.—

Rožman Vladimir: PRIGORČICE, crtice iz života karlovačkoga Prigorja. Naslovna slika od Zdenke Sertić . . . . Din 6.—

U pripremi:

Rajić Blaško: BUNJEVČICE, pripovijesti iz života bunjevačkih Hrvata.

Andrić dr Josip: SRIJEMICE, pripovijesti iz seljačkoga života u Srijemu.

U ovu se seriju može ubrojiti i knjiga *Grgec Petar*: GOSPODIN RAFO, pripovijest o svjetskom potepuhu seljaku Rafi Štrafičku, napisana po usmenoj predaji hrv. naroda u Podravini. Sa slikama od Zdenke Sertić . . . Din 10.—

U pripremi su zbirke pripovijesti i iz drugih naših krajeva.

Osim toga izdala je Knjižnica Dobrih Romana još desetak romana iz hrvatske prošlosti i sadašnjosti od Biničkoga, Deželića st., Deželića sina, Pregelja, Ujevića itd. Popis sviju izdanja Knjižnice Dobrih Romana šalje se svakom na zahtjev besplatno.

HRV. KNJIŽ. DRUŠTVO SV. JERONIMA

ZAGREB, TRG KRALJA TOMISLAVA BR. 21.